

Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΦΡΑΝΤΣ ΚΑΦΚΑ

(Κώστας Δεσποινιάδης: «Φραντς Κάφκα. Ο ανατόμος της εξουσίας», εκδ. Πανοπτικών)

Ο Φραντς Κάφκα έχει προ πολλού κατακτήσει μια θέση ανάμεσα στους κορυφαίους της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Όπως σε κάθε συγγραφέα τέτοιου μεγέθους, έτσι και στον Κάφκα ποικίλουν οι ερμηνείες του έργου του. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όμως, έχει το γεγονός ότι, ενώ η βιβλιογραφία βρίσκεται ψυχαναλυτικών και θεολογικών - μεταφυσικών μελετών, οι αναφορές στην πολιτική διάσταση του έργου του Κάφκα είναι ελάχιστες. Σε αυτήν ακριβώς την πτυχή του καφκικού έργου επιλέγει να εστιάσει την προσοχή του ο Κώστας Δεσποινιάδης θεωρώντας την κυρίαρχη στη σκέψη του συγγραφέα. Ο Κάφκα στη μελέτη του Δεσποινιάδη περιγράφεται - όπως άλλωστε δηλώνεται και από τον τίτλο του βιβλίου - ως ένας λεπτός ανατόμος της εξουσίας, ένας συγγραφέας που απεικόνισε με τον πιο παραστατικό τρόπο τις εξουσιαστικές δομές της κοινωνίας. Τέσσερα από τα έξι κείμενα που απαρτίζουν την μελέτη αυτή γράφτηκαν και δημοσιεύτηκαν σε μια πρώτη μορφή στα τεύχη του περιοδικού *Πανοπτικόν* (ενώ δύο από αυτά, *Τα στέρεα θεμέλια του Πύργου* και *Ο Κάφκα και το ζήτημα της εξουσίας*, δημοσιεύονται για πρώτη φορά). Βασικός στόχος του συγγραφέα είναι να αναδείξει τον πολιτικό ή ακόμη πιο ξεκάθαρα τον αναρχικό Κάφκα. Μελετώντας και συσχετίζοντας παράλληλα τόσο το έργο όσο και τη ζωή του Κάφκα, ο Δεσποινιάδης καταλήγει σε μια μάλλον «ενοχλητική» προσέγγιση. Οφείλουμε να διαβάσουμε, υποστηρίζει ο συγγραφέας, το καφκικό έργο σαν ενιαίο ολον και όχι αποσπασματικά. Πίσω από τη *Δίκη*, τον *Πύργο* και την *Αμερική* μέχρι τη *Μεταμόρφωση* και τη *Σωφρονιστική Αποικία* (καθώς και όλα τα υπόλοιπα έργα) υπάρχει ένα σταθερό μοτίβο, ένας κοινός παρονομαστής: οι σχέσεις εξουσίας και το πλέγμα που δημιουργούν γύρω από τη ζωή του ήρωα (ουσιαστικά πρόκειται για έναν) των έργων του Κάφκα.

Όποιος έχει διαβάσει τουλάχιστον τα δυο μεγάλα έργα του Κάφκα (*Δίκη* και *Πύργος*) διαπιστώνει ότι ο ήρωας των έργων βρίσκεται απέναντι σε μια ακαθόριστη αλλά και τρομερή εξουσία που τον περιβάλλει. Η εξουσία αυτή δεν έχει ούτε πρόσωπο ούτε μορφή και παρόλα αυτά είναι πανίσχυρη. Βρίσκεται παντού και σε κάθε κίνηση του ήρωα των έργων. Με τα λόγια του συγγραφέα: «η Εξουσία δεν παρουσιάζεται πυραμιδική, κατακόρυφα ιεραρχημένη. Παρουσιάζεται, αν μπορούμε να το πούμε έτσι, οριζοντιοποιημένη - τεμαχισμένη. Διαχέεται σε ολόκληρο το κοινωνικό πεδίο και απ' αυτό προκύπτει η πληθώρα βοηθητικών - δευτερευόντων, αλλά με σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των έργων- προσώπων». Ο πυρήνας της δύναμης της εξουσίας στο έργο του Κάφκα (μήπως και κάπου αλλού;) εντοπίζεται σε αυτό ακριβώς το σημείο: στη διάχυσή της σε κάθε δραστηριότητα του ατόμου.

Στο *Σχόλιο στη Σωφρονιστική Αποικία* ο Δεσποινιάδης επιλέγει να καταδείξει ένα ζήτημα που παραμένει συνεχώς επίκαιρο. Είναι η σύνδεση των βασανιστηρίων με το Νόμο, την τιμωρία και το ανθρώπινο σώμα, δηλαδή τα σημάδια ή τις «μουντζούρες», όπως λέει ο Αντόρνο, που αφήνει η εξουσία πάνω στο βιβλίο της ανθρώπινη ζωής. Στο επόμενο κείμενο ο συγγραφέας επιχειρεί να αναγνώσει την *Αμερική* του Κάφκα ως ένα έργο που εντάσσεται στο αντικαπιταλιστικό ρομαντικό κίνημα των πρώτων δεκαετιών του 20ου αιώνα. Ανεξάρτητα από τη λογοτεχνική αξία του έργου μπορεί κανείς να δει την σκληρή κριτική του Κάφκα στον επελαύνοντα καπιταλισμό της εποχής. Η περιγραφή του καπιταλιστικού ονείρου γίνεται με τα μελανότερα χρώματα και φαίνεται -ίσως πιο καθαρά από όλα τα έργα - η πολιτική στάση του Κάφκα. Μια στάση που απορρίπτει συλλήβδην τον επερχόμενο καπιταλισμό.

Ο Δεσποινιάδης μας αποκαλύπτει μια βαθιά αναρχική φωνή του κατά τα άλλα ήσυχου υπαλλήλου

του Ιδρύματος Ασφαλίσεων Εργατικών Ατυχημάτων. Μια φωνή που, σύμφωνα με τον συγγραφέα, δεν ένωσε ποτέ μέλος καμμιάς ομάδας και κανενός κινήματος. Τα δυο τελευταία κείμενα του βιβλίου ασχολούνται με τη σχέση του Κάφκα με το αναρχικό κίνημα καθώς και με την εσκεμμένη αποσιώπηση (ή αμφισβήτηση) αυτής της πτυχής της ζωής (αλλά και του έργου) του από την πλειοψηφία των μελετητών και των βιογράφων του. Ο Δεσποινιάδης διαβάζοντας προσεκτικά τη βιβλιογραφία υπερασπίζεται με συνέπεια και επιμονή το ουσιώδες μέσα στο έργο του Κάφκα και αυτό δεν είναι άλλο παρά η αμετακίνητη θέση του Κάφκα στην πλευρά της αντιεξουσίας. Ο Κάφκα ανάμεσα σ' όλα τα άλλα είναι ένας βαθύτατα πολιτικός συγγραφέας. Αν αγνοήσουμε αυτή την παράμετρο του έργου του, υποστηρίζει δικαίως ο Δεσποινιάδης, τότε μιλάμε αναγκαστικά για άλλον συγγραφέα

Θεόπας Παπαδόπουλος, Περιοδικό «Νέα Κοινωνιολογία», τεύχος 44, Άνοιξη 2008